

University of Groningen

5. De Bijbel

Labuschagne, C.J.

Published in:
Vertellen met getallen

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2011

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Labuschagne, C. J. (2011). 5. De Bijbel: een hoogwaardig literair kunstwerk. In *Vertellen met getallen*

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

5. DE BIJBEL: EEN HOOGWAARDIG LITERAIR KUNSTWERK

[Het onderzoek naar de numerieke vormgeving van de tekst](#)

[De merkwaardige indeling van het boek Genesis](#)

[Het baanbrekend onderzoek van Claus Schedl](#)

[De theoretische onderbouwing van Schedls hypothese](#)

[Enkele door Schedl gevonden compositiemodellen](#)

[Het gebruik van compositiemodellen en andere technieken](#)

[Het menora- en balansmodel](#)

[De kleine tetraktys en andere modellen](#)

Het onderzoek naar de numerieke vormgeving van de tekst

Nadat we in de voorafgaande hoofdstukken kennis gemaakt hebben met de hoge frequentie, waarin de symbolische getallen **7**, **17** en **26** in de bijbeltekst aangetroffen worden, zullen we nu gaan kijken in welke mate en op welke wijze deze getallen functioneren bij de vormgeving van teksten. De numerieke vormgeving van de bijbeltekst vormt een cruciaal onderdeel van zijn totale architectuur en draagt in hoge mate ertoe bij de Bijbel tot een *kunstwerk* te maken. De meesterhand van de literaire vakman is met name zichtbaar in de uiterst geraffineerde numerieke structuur van de tekst.

Als ik met betrekking tot de Bijbel van een 'kunstwerk' spreek, zeg ik niets nieuws, omdat vele bijbelgeleerden en literatuurwetenschappers vóór mij al overtuigd waren van zijn grote literaire schoonheid. Het betreft geleerden die de bijbeltekst aanvaardden in de vorm waarin hij voor ons ligt en die zich keren tegen de onevenredig grote aandacht voor de voorstadia van de tekst in de oude literairkritische traditie.

Hierbij denk ik met name aan de exponenten van de zogeheten 'Amsterdamse school' hier te lande en aan hun voorgangers en geestverwanten. Op hun opvattingen en werkwijze hoef ik hier niet in te gaan, omdat de lezer zich daarover uitstekend kan laten informeren door dr. Roel Oost in zijn dissertatie over de 'Amsterdamse methode' van bijbeluitleg. Het enige dat ik hierbij moet opmerken is dat ik, op basis van mijn onderzoek naar de numerieke aspecten van de bijbeltekst, volledig kan instemmen met de door de 'Amsterdamse school' steeds gehuldigde opvatting over de literaire eenheid en de schoonheid qua vormgeving van de tekst van de Hebreeuwse Bijbel.¹

Laten we ons nu verder gaan verdiepen in de boeiende wereld van de bijbelse getalscomposities, waarbij we ook kennis kunnen maken met de beginselen van de logotechnische of numerieke structuuranalyse: de ontleding van de tekst met

1. Zie R. Oost, *Omstreden Bijbeluitleg*: Aspecten en achtergronden van de hermeneutische discussie rondom de exegese van het Oude Testament in Nederland. Een bijdrage tot gesprek, Kampen 1986, 2de druk 1987. Mijn opmerkingen over de 'Amsterdamse school' in *Wat zegt de Bijbel in Gods Naam?*, 's-Gravenhage 1977 (1ste tot 6de druk), blz. 61v., heb ik in daaropvolgende publicaties op bepaalde punten genuanceerd en anders geformuleerd.

betrekking tot zijn door getallen bepaalde vormgeving.

Het gaat daarbij niet om een geheel zelfstandige methode van tekstontleding, die zich naast andere methoden aandient, maar om een verbreding en verdieping van de bestaande zogeheten 'literaire kritische methode'. Daaronder verstaan we de wijze waarop de tekst wordt onderzocht naar a) zijn *omvang*, en b) zijn *vormgeving*, ten einde inzicht in en toegang tot de tekst te verkrijgen om deze beter te verstaan.²

Voor de juiste interpretatie van een tekst is het heel belangrijk om precies te weten waar zo'n tekst begint en waar hij ophoudt. In de bijbeltekst zelf zijn er allerlei aanwijzingen, die ons kunnen helpen om de grenzen van een samenhangende teksteenheid vast te stellen. Zulke aanduidingen ter afbakening van teksten worden helaas veelal door exegeten genegeerd of over het hoofd gezien.

Zo laten velen het Abraham-verhaal op inhoudelijke gronden ten onrechte pas beginnen bij de roeping van Abraham in Genesis 12. Het verhaal begint in werkelijkheid echter met het opschrift 'Dit is de familiegeschiedenis van Terah' in hoofdstuk 11:27. Het dient tevens in de ruimere context gelezen te worden van de geschiedenis van de mensheid na de zondvloed (Gen. 11:1vv.).

Voor de uitleg is het belangrijk te beseffen dat dit verhaal begint met een korte inventarisering van de bestaande overleveringen betreffende de aartsvaders in Mesopotamië, de nakomelingen van Sem. Uitgaande van deze profane overleveringen maakt de auteur er een theologisch verhaal van, dat bij 12:1 inzet met de roeping van Abraham. Daarmee wil hij duidelijk maken dat de trek van vader Terah en de zijnen uit Ur der Chaldeeën, de chaotische wereld van de Babylonische spraakverwarring, onder de doelgerichte leiding van God JHWH plaatsvond.

Dit voorbeeld laat zien hoe nodig het is voor het juiste verstaan van een tekst, dat we ons houden aan de indeling ervan, zoals die in de Masoretische traditie tot ons gekomen is. In de *Codex Leningradensis*, het oudste volledige handschrift van de Hebreeuwse Bijbel, zijn er op vele plaatsen onmiskenbare open spaties in de tekst, die de cesuren aangeven ter markering van de kleinere en grotere teksteenheden. Deze cesuren zijn weliswaar niet consequent aangebracht, maar waar ze wel voorkomen, mogen we ze nooit negeren - wat exegeten helaas maar al te vaak doen. Deze open spaties hebben heel oude papieren en gaan terug tot de ontstaanstijd van de tekst en zijn overlevering.³

Een berucht voorbeeld onder de vele die te noemen zijn, van zo'n cesuur in de tekst, die door bijbelwetenschappers massaal wordt genegeerd, is de open spatie tussen het 3de en 4de vers van Genesis 2. Door geen rekening te houden met deze cesuur

2. Voor een gedetailleerde kritische uiteenzetting van wat de zogenoemde 'literaire kritische methode' als oudste methode voor tekstanalyse inhoudt, haar relatie tot de later opgekomen andere methoden van tekstonderzoek, en een pleidooi voor de vernieuwing van haar werkwijze door de integratie van de logotechnische analyse in haar takenpakket, zie mijn in noot 1 van hoofdstuk 1 geciteerde bijdrage 'De literaire kritische methode', blz. 102-127.

3. Zie hierover J.M. Oesch, *Petucha und Setuma* (Orbis biblicus et Orientalis 27), Fribourg 1977, alsmede zijn artikel 'Textgliederung im Alten Testament und in den Qumranhandschriften', Hoenrich 5 (1983), S. 289-321.

laat men het scheppingsverhaal niet bij 2:3 eindigen, maar pas bij 2:4a, zodat het Tuinverhaal eerst bij 2:4b begint. Dat is volkomen ontoelaatbaar, want in het licht van de duidelijke cesuur na vers 3 begint het Tuinverhaal bij 2:4, en wel, alle interpretatie-problemen ten spijt, met het opschrift '*Dit is de geschiedenis van hemel en aarde, toen ze geschapen waren*'.

In dit verband moet met betrekking tot de werkwijze van M. van Tijn en D. Nicolai opgemerkt worden dat hun veronderstelling, dat de Masoreten 'niets meer wisten van de indeling in perikopen', beslist onjuist is. Zelf streven ze ernaar in iedere tekst te zoeken naar 'kernzinnen', 'kernwoorden' en 'sleutelwoorden' en willen daarbij steeds het midden vaststellen.

Op zichzelf is dit een legitieme onderneming. Dat ze daarbij echter geen rekening houden met de Masoretische cesuren, vind ik volstrekt onaanvaardbaar.⁴

Afgezien van de vraag of iedere perikoop steeds een bewust zo gestructureerd midden heeft - wat lang niet altijd het geval is - acht ik het ten enen male ontoelaatbaar de cesuren in de tekst te negeren en de grenzen van de diverse teksteenheden op eigen houtje vast te willen stellen. De wetenschappelijk juiste werkwijze is, dat we eerst de omvang van een tekst met inachtneming van de Masoretische cesuren moeten vaststellen, om pas daarna te gaan kijken of er een zinvol 'midden' is. Daarbij moeten we ons steeds afvragen of dat 'midden' toevallig is, of dat het door de auteur echt bedoeld is als structureel centrum van de tekst.

De merkwaardige indeling van het boek Genesis

Laten we nu een blik werpen op de indeling van het boek Genesis, waarbij we ons streng houden aan de grote cesuren in de tekst, de zogenoemde *petuchot* (zo'n grote, en dus zware cesuur heet een *parasja petucha* in tegenstelling tot de kleinere cesuur, de *parasja setuma*).

Het boek wordt op basis van de grote cesuren ingedeeld in **43** 'teksteenheden', die heel verschillend van omvang zijn. Deze indeling loopt voor een deel dwars door en over de structurering op basis van de opschriften (de *toledot*-formules) heen! Ze is kennelijk op een andere conceptie van de structuur van het boek gebaseerd dan de indeling op basis van de opschriften, die we boven reeds tegengekomen zijn.

De bedoeling hiervan is om de godsnaamgetallen **17** en **26** in de indeling van het boek tot uitdrukking te brengen. Het getal **43** valt ons onmiddellijk op als de som van **17** en **26**. Als we de criteria 'schepping' en 'vóór en na de vloed' toepassen en ons houden aan de drie grote verhaal-cycli (verhaalkransen) rond Abraham, Jakob en Jozef, dan komen we tot de volgende grove indeling van de **43** teksteenheden:⁵

4. M. van Tijn en D. Nicolai, *Belofte en Catastrofe*, Bloemendaal 1977, blz. 23.

5. De fijnere indeling van de **43** (**17+26**) eenheden is als volgt:

7 eenh.: 1:1-5, 6-8, 9-13, 14-19, 20-23, 24-31; 2:1-3.

10 eenh.: 2:4-3:21; 3:22-4:26; 5:1-20, 21-24, 25-27; 5:28-6:4; 6:5-8; 6:9-9:17; 9:18-29; 10:1-32.

9 eenh.: 11:1-9; 11:10-12:9; 12:10-13:18; 14:1-17:27; 18:1-21:21; 21:22-34; 22:1-19; 22:20-24:67; 25:1-18.

7 eenh.: 25:19-32:3; 32:4-34:31; 35:1-8, 9-22, 23-29; 36:1-30, 31-43.

10 eenh.: 37:1-36; 38:1-40:23; 41:1-44:17; 44:18-46:27; 46:28-47:31; 48:1-22; 49:1-4, 5-12, 13-26; 49:27-50:26.

Gen. 1:1 - 2:3	(de schepping)	7	} 17
Gen. 2:4 - 10:32	(vóór de vloed)	10	
Gen. 11:1 - 25:18	(grote Abram-cyclus)	9	} 26
Gen. 25:19 - 36:43	(Jakob-cyclus)	7	
Gen. 37:1 - 50:26	(Jozef-cyclus)	10	

Volgens deze macrostructuur zijn er **17** teksteenheden in het verhaal van vóór de vloed, **9** in de Abram-cyclus en **17** in de Jakob- en Jozefcyclus: **17 + 9 + 17 = 43**.

Daarmee wordt ook in de structurering van het boek getalsmatig tot uitdrukking gebracht dat JHWH aanwezig is bij al datgene wat in Genesis beschreven wordt. Het hele boek wordt als het ware ingekaderd door de aanelkaargekoppelde godsnaamgetallen, een techniek die we verderop weer zullen tegenkomen.

De **9** teksteenheden, waarbinnen de *Abram-cyclus* zich bevindt, staan in het mathematische midden van het boek. Het verwondert ons niet dat het verhaal over de roeping van Abram uit de chaotische volkerenwereld van na de Babylonische spraakverwarring, de voorgeschiedenis van het volk Israël, zich numeriek-structureel in het mathematische hart van het boek bevindt. Het voornaamste staat immers meestal in het midden, dat wil zeggen als er zo'n midden in de tekst waar te nemen valt. Verdere voorbeelden van deze techniek, die we reeds hierboven tegengekomen zijn, waarbij de essentie van een tekst zich in zijn mathematische centrum bevindt, geef ik verderop in dit hoofdstuk bij de presentatie en bespreking van de verschillende compositiemodellen en -technieken. Alvorens daartoe over te gaan moet ik iets zeggen over het pionierswerk van de Oostenrijkse oriëntalist en bijbelgeleerde Claus Schedl, de ontdekker van een aantal belangrijke compositieprincipes en -modellen.

Het baanbrekend onderzoek van Claus Schedl

Zoals ik in het vorige hoofdstuk heb uitgelegd, is de term *logotechniek*, 'woord-kunst', 'spraak-kunst', 'compositie-kunst', van hem afkomstig. Zonder te overdrijven kan hij beschouwd worden als de vader van de numerieke structuuranalyse. Eerlijk gezegd is mijn eigen onderzoek in dit verband ondenkbaar zonder het baanbrekende werk van deze pionier, die de bestudering van de numerieke aspecten van de bijbeltekst op een wetenschappelijke basis heeft gezet.⁶ Uitgaande van het beginsel der *gematrie* en de nauwe relatie tussen 'tellen' en 'schrijven' in de joodse traditie, alsmede van de herinnering in de overlevering aan de samenhang van tekst en getal, heeft Schedl de hypothese opgesteld dat de bijbelse geschriften getalscomposities zijn. Gaandeweg maakte hij deze hypothese hard door de

6. Het baanbrekend werk van Schedl is *Baupläne des Wortes. Einführung in die biblische Logotechnik*, Wien 1974. Werken specifiek op het gebied van het Oude Testament zijn: *Rufer des Heils in heilloser Zeit. Der Prophet Jesajah Kapitel I-XII logotechnisch und bibeltheologisch erklärt*, Paderborn 1973, en *Zur Theologie des Alten Testaments. Der göttliche Sprachvorgang in Schöpfung und Geschichte*, Paderborn 1986. Voor zijn boeken op het terrein van het Nieuwe Testament, zie noot 9 beneden.

resultaten van zijn onderzoek naar de numerieke aspecten van de bijbeltekst. Hij ontdekte daarbij bepaalde bouwplannen of compositiemodellen, die hij regelmatig in diverse teksten terugvond.

Ook leerde hij door ervaring bedacht te zijn op, en oog te krijgen voor de architectonische criteria, die bij de numerieke vormgeving van een tekst werden toegepast: het woordbestand van de tekst in zijn geheel, van de verzen naar hun verdeling in twee vershelften, van de verhalende passages en de redes, van de hoofd- en bijzinnen en van de verwoording van de handelingen van de in de tekst figurerende subjecten, alsmede het aantal zinsdelen en verzen in een perikoop.

Een van de principiële uitgangspunten van Schedl is dat hij als object van onderzoek één teksttraditie neemt en uiterst voorzichtig en zeer spaarzaam omgaat met tekstkritiek. Voor het Oude Testament gebruikt hij de Masoretische tekst, zoals overgeleverd in de Codex Leningradensis, en voor het Nieuwe Testament de Codex Vaticanus. Hij wil daarmee voorkomen dat men, door teksttradities te mengen, de tekst met behulp van tekstvarianten net zo lang manipuleert tot deze in eigen kraam te pas komt.

Verder meent hij dat de open spaties in de Masoretische tekst als aanduidingen van de indeling van de tekst volstrekt serieus genomen dienen te worden, omdat ze geen latere toevoegingen zijn, maar teruggaan tot de ontstaanstijd van de tekst.

Hij is er ook van overtuigd dat de tekentjes, die de Masoreten boven woorden of letters in de tekst hebben aangebracht, en de opmerkingen in de marge veel meer omvatten dan geleerden tot dusver hadden aangenomen. Ze bevatten volgens hem numerieke codes die betrekking hebben op de woordmystiek in de desbetreffende tekst. Dit is een aspect van de Masoretische traditie waarop ik hier niet dieper kan ingaan, mede omdat het onderzoek wat dit betreft nog in zijn kinderschoenen staat. De grote kennis die Schedl hiervan had, is helaas met hem het graf ingegaan.

Het respect dat hij eist voor de overgeleverde tekst hangt samen met zijn stellige overtuiging dat de tekst, die nu voor ons ligt, de eindtekst, ten grondslag moet liggen aan het bijbelonderzoek, en niet een of ander verondersteld voorstadium ervan.

Daarmee zet hij zich terecht af tegen de eenzijdige beoefening van de literaire kritiek als een zoeken naar de 'bronnen' waaruit de tekst opgebouwd zou kunnen zijn. De bestudering van de wordingsgeschiedenis van een tekst, is en blijft een belangrijke taak van de bijbelwetenschap. Het onderzoek ernaar hoort echter niet in het takenpakket van de literaire kritiek, die de opdracht heeft na te gaan hoe de eindtekst in elkaar zit.⁷

De theoretische onderbouwing van Schedls hypothese

Ter onderbouwing van zijn hypothese dat de bijbelse geschriften getalscomposities zijn, heeft Schedl een aantal geschriften uit de vroeg-joodse literatuur met betrekking tot hun numerieke aspecten bestudeerd, onder meer het geschrift *Sêfêr Jetsirâ*.⁸ In dit boekje, afkomstig uit de eerste eeuw van onze jaartelling, komen de

7. Zie mijn in noot 2 geciteerde artikel, vooral blz. 102-106.

8. Zie Claus Schedl, *Talmud, Evangelium, Synagoge*, Innsbruck/Wien/München 1969.

basisprincipes van de joodse (getallen)mystiek aan de orde, waarin de **10** oerwoorden, *sefirôt* (afgeleid van *sfr*, 'tellen'), als kosmische scheppingselementen, een cruciale rol spelen. Samen met de **22** letters van het Hebreeuwse alfabet vormen ze de **32** paden der wijsheid. In de formule $22+10 = 32$ meende Schedl een van de bouwmodellen gevonden te hebben voor de compositie van teksten.

Daarnaast wijst hij op de grote rol van getallen in de wiskundig-filosofisch-theologische wereldbeschouwing van de Pythagoreeërs en van Philo van Alexandrië. Hier moet volgens hem de oorsprong gezocht worden van het theologisch inzicht, dat 'Gij (God) alles naar maat en getal en gewicht geordend hebt' (*omnia in mensura et numero et pondere disposuisti* - expliciet geformuleerd in *Wijsheid van Salomo*, 11:21). Deze uitspraak heeft in onze cultuur tot aan de Romantiek toe grote invloed gehad op de literatuur, architectuur, kunst en muziek. Achter dit beroemde adagium schuilt de gedachte dat God als de grote Schepper-Kunstenaar de mensen voorgedaan heeft hoe het moet, en dat ze Hem in een soort *imitatio Dei* (navolging van God) dienen na te doen.

Dit laat ons denken aan het verhaal over de bouw van de ark door Noach en van de tabernakel door Mozes op basis van aanwijzingen van God. Zo lezen we in Ex. 25:9 '*Gij zult het maken overeenkomstig alles wat Ik u toon, het model van de tabernakel en het model van zijn gerei.*' (vgl. ook Num. 8:4). We hebben in dit verband in hoofdstuk 3 al geconstateerd dat er een onmiskenbare analogie is tussen het handelen van Mozes rond de bouw en de inrichting van de tabernakel, en het handelen van God rond de schepping van de wereld.

We denken dan ook aan de woorden die de schrijver van Kronieken David tot Salomo laat spreken in verband met de bouw van de tempel: '*Alles staat in een geschrift, ontvangen uit de hand des Heren, waarin Hij mij onderrichtte aangaande de gehele uitvoering van het ontwerp.*' (I Kron. 28:19). Het hemelse voorbeeld staat model voor het aardse ontwerp.

Uitgaande van de culturele eenheid van de toenmalige wereld, meent Schedl dat de ideeën over de architectuur van de kosmos niet alleen bij de Grieken maar ook reeds bij de Babyloniërs bekend zijn geweest. In de Nieuwbabylonische cultuur had de kennis van de astronomie en de architectuur, waarbij het vooral om maat en getal ging, reeds een hoge vlucht genomen.

Terecht ziet Schedl de periode van de Babylonische ballingschap als de tijd waarin vele bijbelse geschriften hun beslag hebben gekregen. Na het verlies van de tempel in Jeruzalem hebben de schriftgeleerden, zoals de overlevering vertelt, een *uit woorden bestaande geestelijke tempel* voor God JHWH gebouwd. Vanaf die tijd functioneerden de heilige teksten voor Israël als het geestelijke Godshuis, iets dat zo gebleven is ondanks het feit dat de tempel in Jeruzalem herbouwd werd.

Voor de vormgeving van de heilige teksten, de bouwplannen volgens welke ze gecomponeerd moesten worden, hebben de schrijvers de door getallen bepaalde vormgevende principes uit de Babylonische cultuur overgenomen. Uiteraard hebben ze daarbij de symboliek van de daarin voorkomende getallen gezuiverd, door ze te ontdoen van hun uit de afgodendienst afkomstige inhoud en door er een eigen

invulling aan te geven. Daarnaast hebben ze een aantal geheel eigen technieken ontwikkeld voor de vervaardiging van hun heilige teksten, onder meer de verzegeling van de tekst met de Godsnaam. Zo zijn volgens Schedl tijdens de ballingschap in het jodendom heel specifieke compositietechnieken voor het maken van 'heilige schrift' in gebruik gekomen, die zouden doorlopen tot in de tijd van het ontstaan van de boeken van het Nieuwe Testament toe. Of dat reeds in de vóór-exilische tijd bekend was en in gebruik is geweest, dat wil zeggen vóór de Babylonische ballingschap, is een zaak waarover verdere studie uitsluitsel zal moeten geven.

Het gaat mij er nu niet om of Schedl gelijk heeft met deze historische onderbouwing van zijn hypothese. Dat zal historisch onderzoek moeten uitwijzen. Zijn hypothese is naar mijn overtuiging echter dusdanig plausibel dat ze volstrekt serieus genomen dient te worden. Ze kan als werkhypothese dienen voor het historisch onderzoek naar de oorsprong van het verschijnsel getalscompositie, een onderzoek dat nog van de grond moet komen. Vast staat in ieder geval dat Schedl een belangrijke principe ontdekt en met vele voorbeelden geïllustreerd heeft: de bijbelse boeken zijn geen vrije composities, doch geschriften die op basis van bouwplannen en volgens numerieke compositieregels tot stand zijn gekomen.

Schedls onderzoek betreffende het Nieuwe Testament komt in het kort hierop neer dat de met betrekking tot het Oude Testament ontdekte compositietechnieken in principe ook in het Nieuwe Testament te vinden zijn. Daarmee wordt de eenheid van de twee testamenten ook vanuit de numerieke invalshoek aangetoond. Schedl maakt in zijn onderzoek geen verschil tussen Oude en Nieuwe Testament, omdat beide producten van het jodendom zijn en de onmiskenbare stempel van deze cultuur dragen.⁹ Steekproeven in het Nieuwe Testament bij mijn eigen onderzoek, waarvan boven enige resultaten werden gegeven, wijzen in dezelfde richting.

Het onderzoek betreffende numerieke aspecten in het Nieuwe Testament, dat met name in Nederland wordt gedaan, en wel door J. Smit Sibinga en M.J.J. Menken, wordt gekenmerkt door eenzijdige aandacht voor de Grieks-Romeinse wereld, waarbij haast volledig wordt voorbijgegaan aan de oudtestamentisch-joodse cultuur. Toekomstig onderzoek op dit gebied zal zeer gebaat zijn bij het werk van Schedl en bij de integratie van zijn benadering in de verdere bestudering van de numerieke aspecten van het Nieuwe Testament.¹⁰

Enkele door Schedl gevonden compositiemodellen

De zogenoemde '*kleine tetraktys*': 55 = 23+32

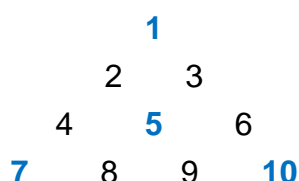
Dit is een van de belangrijkste door Schedl ontdekte modellen voor het vakkundig

9. Zie Claus Schedl, *Als sich der Pfingsttag erfüllte. Erklärung der Pfingstperikope Apg. 2,1-47*, Wien/Freiburg/Basel 1982 en *Zur Christologie der Evangelien*, Wien/Freiburg/Basel 1984. In zijn hoofdwerk, *Baupläne des Wortes*, worden vele nieuwtestamentische teksten behandeld.

10. Zie mijn kritische bespreking van de dissertatie van M.J.J. Menken, *Numerical Literary Techniques in John. The Fourth Evangelist's Use of Numbers of Words and Syllables*, Supplements to Novum Testamentum, Vol. LV, Leiden 1985, in de boven in noot 1 van hoofdstuk 1 geciteerde bijdrage in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 41 (1987), blz. 1-16, vgl. met name blz. 12-16, waar de lezer een overzicht kan vinden van de relevante publicaties.

componeren van een bijbeltekst. Een tekst die volgens dit veel gebruikte model is gecomponeerd, heeft in totaal **55** woorden, verdeeld over twee componenten, één van **23** en één van **32** woorden, getallen die elkaars spiegelbeeld vormen.

Het getal **55** is het *driehoeksgetal* van **10** (de som van de getallen van 1-10), dat op zijn beurt het driehoeksgetal van **4** is. In de filosofie van de Pythagoreeërs bevat het getal **4** in zich het *punt*, de *lijn*, het *vlak* (de driehoek) en het *lichaam* (de piramide). Vandaar de benaming *tetraktys*, 'vierheid'. De getallen 1-10, waarvan de som de 'tienheid', *dekade* vormt, werden in de Babylonische wiskunde, en later in die van de Pythagoreeërs, zo gerangschikt dat ze met elkaar een driedzijdige piramide vormen:

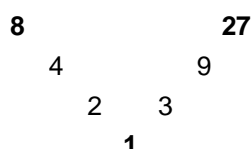

Het driehoeksgetal van de dekade, **55**, wordt verdeeld in **23** (de som der getallen op de vier hoeken van de piramide: **1+5+7+10**) en **32** (de som van de resterende getallen, die met elkaar een zeshoek vormen: $2+4+8+9+6+3$). Vandaar de compositieformule **55 = 23+32**, waarvan ik verderop voorbeelden zal geven.¹¹

Hier wil ik de lezer eraan herinneren dat we de getallen **23** en **32** boven reeds tegengekomen zijn als de numerieke waarden van Gods *kbwd*, 'Heerlijkheid'. Volgens mij zijn dit de symbolische waarden, die men in de bijbelse traditie als eigen invulling aan deze getallen heeft toegekend.

Schedl meent dat de kleine tetraktys verhoogd kan worden met **3**, waardoor het model **58 = 23+32+3** ontstaat, de getalwaarde van de 'Heerlijkheid van JHWH' (*kebôd-JHWH*) = **32+26**). Uit mijn onderzoek is echter gebleken dat $58 = 32+26$ een zelfstandig recht van bestaan heeft los van de tetraktys. Volgens Schedl kan de tetraktys ook met **8** verhoogd worden, waardoor het typische getal **63** ontstaat. In Deuteronomium ben ik **63** vaak tegengekomen als het getal van de vermanende prediking. Het hoeft niet per se met de tetraktys in verband gebracht te worden.¹²

11. Naast de kleine tetraktys vond Schedl ook het model van de *grote tetraktys*, $54=18+36$, in het Griekse orfisme bekend als het model van de geometrische 'wereldboom'. De stam wordt gevormd door het cijfer **1**, dat zich vertakt in de cijfers **2** en **3**, die op hun beurt zichzelf voortzetten in het kwadraat en in de derde macht:

De som van deze getallen, **54**, wordt verdeeld in de twee componenten: **36** (de som van de getallen die de stam en de twee toppen vormen: **1+8+27**) en **18** (de som van de resterende getallen die de takken vertegenwoordigen: $2+3+9+4$). Dit model is echter zeldzaam - zie mijn *Deuteronomium*, deel IA, blz. 34v.

12. Zie mijn *Deuteronomium*, deel IA, blz. 42v., voor acht gevallen van het gebruik van dit getal.

Verdere ‘verhogingen’ van de kleine tetraktys zijn volgens Schedl 5, 6, 7, 12, 17 en 22, waarbij hij uitkomt bij significante getallen. Volgens mij kan de tetraktys met een x aantal woorden worden verhoogd, zonder dat er sprake is van enige symboliek in het eindgetal. Daarom komen genoemde verhogingen mij voor als een zaak die net even te ver wordt doorgevoerd. Dit laatste is iets waaraan de pionier, die de juiste weg nog aan het zoeken is, zich vaak schuldig maakt, wat in dit geval echter niets afdoet aan de grote wetenschappelijke betekenis van de arbeid van Schedl.

Dezelfde kritiek geldt voor de getalswaarde van de Godsaanduidingen Adonay (65), Elohîm (86), Adonay JHWH (91) en JHWH Elohîm (112). Zo krijgen we te veel symboolgetallen, iets dat de geloofwaardigheid niet ten goede komt. In dit verband moet ik ook opmerken dat Schedl voor mijn gevoel te veel symboolgetallen opvoert, zoals de kosmische getallen 19, 235, 243, 248, 318, 360, 365 en 720, waarmee hij zijn doel helaas voorbijschiet. Maar naast de genoemde compositiemodellen heeft hij een paar andere ontdekt, waarvan ik drie hier in ’t kort vermeld en één later uitvoeriger zal bespreken.

Het pentateuchmodel: $5 = 4+1$

Dit model heeft *vijf* elementen, waarvan het vijfde qua vorm en inhoud afwijkt van de vier andere, die formeel en inhoudelijk met elkaar overeenkomen en samenhangen. De benaming ‘pentateuchmodel’ is afgeleid van de structuur van de *vijf* boeken van de Pentateuch: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium, waarbij dit laatste boek qua inhoud en vorm afwijkt van de andere vier. Een voorbeeld van dit model zijn we in hoofdstuk 1 tegengekomen, het *vijf* hoofdstukken tellend boekje Klaagliederen met zijn vier echte alfabetische gedichten gevolgd door het vijfde, dat geen alfabetisch gedicht is doch een soort acrostichon bevat.

Dit model ligt ook ten grondslag aan de indeling van het boek Psalmen in *vijf* boeken (1-41; 42-72; 73-89; 90-106 en 107-150), en aan de indeling van de als samenhangende eenheid bedoelde eerste *vijf* boeken van het Nieuwe Testament: De vier Evangelien en als het *vijfde* geschrift het boek Handelingen.

Het dekalooogmodel: $10 = 4+6 / 6+4$

Dit model wordt gekenmerkt door *tien* elementen die uiteen vallen in twee componenten van respectievelijk *vier* en *zes* (of omgekeerd) naar analogie van de opbouw van de Tien Geboden.¹³

Het JHWH-’èchâd-model: $39 = 26+13$

De formule bevat de getalwaarde van JHWH-’èchâd, ‘JHWH is één’, op basis van de bekende belijdenis in Deut. 6:4, ‘Hoor Israël, JHWH, onze God, JHWH is één’. De compositieformule $39 = 26+13$, die we reeds in het vorige hoofdstuk hebben leren

13. Zie mijn *Deuteronomium*, deel IA, blz. 30, voor een bespreking met voorbeelden van het *pentateuch-* en *dekalooogmodel*.

kennen, heb ik vele malen in Deuteronomium aangetroffen, en wel in heel specifieke contexten. Ze komt namelijk met name voor in passages waarin gesproken wordt over de *uniekheid* (enigheid!) van Israël en van zijn relatie met God JHWH, over de *uniekheid* van Israëls geloofservaring met JHWH, over de *uniciteit* (eenheid, enigheid!) van JHWH, en over de *ene plaats* die JHWH verkozen heeft. Ik moet er helaas van afzien hier nader op in te gaan en verwijs de lezer voor bijzonderheden naar mijn commentaar op Deuteronomium.¹⁴

Het gebruik van compositiemodellen en andere technieken

Voordat ik enige voorbeelden van de voornaamste compositietechnieken de revue laat passeren, wil ik de lezer eraan herinneren dat de godsnaamgetallen **17** en **26**, zoals we in het vorige hoofdstuk hebben vastgesteld, doorgaans in de bijbeltekst ‘geweven’ zijn. Ik zal er in het vervolg niet altijd op wijzen, omdat de (vet gedrukte) getallen voor zichzelf zullen spreken. Wel geef ik nog één uitgebreid voorbeeld, deze keer uit het boek Psalmen, van hoe de godsnaamgetallen door de tekst heen aanelkaargeregen zijn. **Psalm 1** ziet er, op basis van ‘Hoofdzinnen’ en ‘Bijzinnen’ geanalyseerd, als volgt uit:

Vers	Hoofdzin	+	Bijzin	=	Totaal	
1	2	+	13	=	15	Inleiding.
2	+ 9	+	0	=	9	Over de
3	+ 6 = 17	+	11	=	17	rechtvaardige.
2-3	15	+	11	=	26	
4	6	+	3	=	9	Over de goddeloze.
5	9	+	0	=	9	Conclusie t.a.v.
6	0	+	8	=	+ 8 = 17	beiden.
4-6	15	+	11	=	26.	

In de identieke compositieformules van de verzen 2-3 en 4-6 wordt het godsnaamgetal **26** op de geijkte wijze verdeeld in **15 + 11**. De verzen 2-3, met hun **26** woorden, hebben als versindeling $9 + 17 = 26$. Ook de verzen 4-6 zijn verdeeld in $9 + 17 = 26$, waarbij we moeten bedenken dat vss. 5-6 inhoudelijk bij elkaar horen.

Deze aaneenkoppeling van de godsnaamgetallen treffen we direct al in de eerstvolgende Psalm 2 aan, in de **26** woorden tellende concluderende vermaning van de dichter aan de koningen in de verzen 10-12. Bij de toepassing van het criterium ‘vóór en na de versdeler’ krijgen we de compositieformule $17 + 9 = 26$.

Ik kan het bijna niet laten nog meer voorbeelden van deze techniek te geven, maar dat zou ons te ver voeren. Wel moet ik nog even vermelden dat van de 66 woorden in de verzen 1-9 van Psalm 2 de dichter er **34** spreekt, en God **26** (de directe rede in de vss. 6-9), terwijl de volken er **6** bezigen (vs. 3).¹⁵

14. *Deuteronomium*, deel IA, blz. 41 en deel II, blz. 18v., waar de teksten worden genoemd.

15. Voor mijn logotechnische analyse van de Psalmen, zie www.labuschagne.nl/psalms.htm

Het menora- en balansmodel

Het menoramodel bestaat uit zeven elementen waarvan het vierde als belangrijkste in het centrum staat. Bij de bespreking van de rol van het getal **7** in hoofdstuk 2 hebben we er al enigszins mee kennis gemaakt. De structurering van een tekst in *zeven* onderdelen: zinnen, zinsdelen, verzen, versdelen, perikopen of grotere teksteenheden, was een zeer geliefde compositietechniek in de bijbelse oudheid. Ik heb er talloze voorbeelden van gevonden. Het verwante balansmodel heeft niet noodzakelijkerwijs zeven onderdelen, maar wel een *mathematisch* midden.

Essentieel voor beide modellen is het principe van de symmetrie, de juiste onderlinge verhouding, wat vorm en omvang betreft, van de twee onderdelen of helften van een geheel. Het streven naar symmetrie is een van de meest wezenlijke kenmerken van de oudtestamentische compositiekunst. We treffen haar aan in de uit twee delen bestaande 'spreuk' (*masja*), in de zogenoemde 'paralellie van de (twee) leden (van een versregel)' in de poëzie (*paralellismus membrorum*) en in de verdeling van het bijbelvers in twee helften door middel van de versdeler.

Deze modellen hebben door hun structuur een onmiskenbare *focus*-functie: wat in het midden staat wordt scherp in focus gebracht en daardoor extra belicht. Het is heel belangrijk voor het verstaan van de tekst om op een dergelijk 'midden' bedacht te zijn en ermee rekening te houden bij de uitleg. Laat ik dit illustreren aan de hand van het eerste door Schedl gesignaleerde menoramodel, het **26** woorden tellende verbod op arbeid in Deut. 5:14.¹⁶

De-zevende dag is-een-sabbat voor-JHWH, uw-God;	$ \begin{array}{l} \left. \begin{array}{l} 5 \\ 4 \end{array} \right\} \\ + 3 = 7 \end{array} $
geen arbeid zult-gij verrichten,	
gij, noch-uw-zoon, noch-uw-dochter,	
noch-uw-knecht, noch-uw-dienstmaagd,	$ \begin{array}{l} 2 \\ + 3 = 7 \end{array} $
noch-uw-rund, noch-uw-ezel, noch-al uw-vee,	$ \begin{array}{l} \left. \begin{array}{l} 4 \\ 5 \end{array} \right\} \\ + 3 = 7 \end{array} $
noch-uw-vreemdeling, die in-uw-poorten-is,	
opdat uw-knecht en-uw-dienstmaagd mogen-rusten als-gij.	

Wat direct opvalt is dat het 1ste en het 7de zinsdeel met elkaar overeenstemmen (ieder heeft 5 woorden). We spreken dan van een *inclusio*, waarbij de met elkaar corresponderende aanvang en slot de tekst als het ware 'inkaderen'. Dit is een verschijnsel dat we verderop vaker zullen aantreffen.

We hebben hier het menoramodel in zijn meest perfecte vorm. Het is niet alleen symmetrisch gestructureerd, maar is naar zijn vorm ook in volkomen evenwicht doordat het middenelement zich in het mathematische centrum bevindt, met **12** woorden ervoor en **12** erna. Het heeft dus tegelijk het essentiële kenmerk van het *balansmodel*, waarvan ik straks voorbeelden uit het Oude Testament zal geven - het komt namelijk ook vaak in het Nieuwe Testament voor.¹⁷

Opvallenderwijs staan de **dienstknecht en dienstmaagd** in het mathematische

16. Zie zijn *Baupläne des Wortes*, S. 172.

17. Zie de boven geciteerde dissertatie van M.J.J.Menken, pp. 18, 49, 55, 64, 83f., 146, 251 en 253.

midden van het arbeidsverbod, waardoor ze sterk in focus worden gebracht. Ze worden bovendien nogmaals nadrukkelijk genoemd in het laatste zinsdeel. De structuur van de tekst vraagt op deze wijze met klem aandacht voor de *slaven* als de meest kwetsbare categorie, voor wat het verrichten van arbeid op de sabbat betreft. Dit voorbeeld illustreert het belang van de compositionele structuur van een tekst voor de exegese: de vorm ondersteunt de inhoud.¹⁸

In de Exodusversie van dit gebod (Ex. 20:10), waar we een andere visie op de sabbat aantreffen, worden niet, zoals hier, negen 'individuen' genoemd, maar *zeven*: jij, uw zoon, uw dochter, uw knecht, uw dienstmaagd, uw vee, uw vreemdeling, waarbij de knecht in het midden staat.

Een ander voorbeeld van het menoramodel is de Deuteronomium-versie van de Tien Geboden, met haar *zeven* elementen:

Vss. 1-5	Proloog
Vss. 6-11	<i>Drie Verboden</i>
Vss. 12-14	Gebod de sabbat te onderhouden
Vs. 15	Vermaning of Paraenese: Bevrijding
Vs. 16	Gebod de ouders te eren
Vss. 17-21	<i>Vijf Verboden</i>
Vs. 22	Epiloog.

De ingewikkelde, doch schitterende numerieke structuur van de dekalog kunnen we hier jammer genoeg niet verder bespreken. De lezer wordt daarvoor verwezen naar mijn commentaar op Deuteronomium. Waar we nu in geïnteresseerd zijn is de menora-vorm van de dekalog. De vermaning om op de sabbat de *bevrijding* uit de slavernij in Egypte te gedenken, staat nadrukkelijk in het midden. De blijde boodschap van bevrijding bevindt zich daarmee in het hart van de Tien Geboden. Op deze wijze wordt grote nadruk gelegd op het feit dat 'het Evangelie' voorafgaat aan 'de Wet', en dat de sabbat eigenlijk de viering van bevrijding is.

Ook de *zeven* 'grotere teksteenheden' van de vermanende prediking in Deuteronomium 4-11, met hun **204** (12x17) woorden, hebben de vorm van de menora. Hoofdstuk 7, met zijn **7** 'kleinere teksteenheden' en zijn **26** verzen, staat daarbij in het centrum, en wel zo dat **26** 'kleinere teksteenheden' zich ervoor, en **26** zich erna bevinden!

18. Zie mijn *Deuteronomium*, deel IB, blz. 41 en 45v.

De menorastructuur van Deuteronomium 7 ziet er als volgt uit:¹⁹

- 1-4 **‘Met de ban slaan!’**
- 5-6 Vernietig de vreemde cultus: *u bent JHWHs volk!*
- 7-11 **Bemoediging:** denk aan de bevrijding uit **Egypte!**
- 12-16 **Toezegging van JHWHs zegeningen.**
- 17-20 **Bemoediging:** denk aan JHWHs daden in **Egypte!**
- 21-24 Vrees de vreemde volken niet: *JHWH is in uw midden!*
- 25-26 **‘Met de ban slaan!’.**

De prachtige symmetrische structuur, met de beloften van zegen in het centrum, spreekt voor zichzelf.

Laten we nu twee verdere voorbeelden bekijken van de perfecte menora-vorm, het *balansmodel*. Het eerste vinden we in Deut. 1:34-40, het verhaal over JHWHs beslissing over wie wel, en wie niet, het beloofde land mocht binnengaan. De zeven verzen, met hun 95 woorden, hebben een concentrische indeling en vormen een prachtige balans, waarbij de **11** woorden van vs. 37 in het mathematische midden staan, met **42** woorden ervoor en **42** erna:

Vs. 34	JHWHs reactie t.a.v. de Israëlieten	8
Vs. 35	<i>Verboden toegang voor de oude generatie</i>	15
Vs. 36	<i>Toegang toegestaan voor Kaleb</i>	+ 19 = 34 (2x17)
Vs. 37	Verboden toegang voor Mozes	11
Vs. 38	<i>Toegang toegestaan voor Jozua</i>	15
Vs. 39	<i>Toegang toegestaan voor de jonge generatie</i>	+ 19 = 34 (2x17)
Vs. 40	JHWHs opdracht aan de Israëlieten	8

Vers 34 en 40, met ieder **8** woorden, vormen een numerieke *inclusio*. Het middelste vers heeft aan weerszijde precies **34** woorden. In dit *centrale* vers formuleert JHWH zijn cruciale beslissing ten aanzien van Mozes. In de numerieke structuur wordt de ambivalente positie van Mozes en zijn dubbele loyaliteit tot uitdrukking gebracht. De som van de **15** woorden van vers 35 (over de oude generatie) en de **11** woorden van vers 37 (over Mozes) is **26**; de **11** woorden van vers 37 vormen samen met de **15** van vers 38 (over Jozua) nogmaals het godsnaamgetal **26**.

Mozes is enerzijds verbonden met de oude generatie en mag het land niet binnengaan. Anderzijds is hij verbonden met Jozua die als zijn opvolger - en dus namens hem - het land wel mag binnengaan. Deze tragische beslissing betreffende Mozes komt een tweede keer ter sprake in het Deuteronomium-verhaal, namelijk in 3:23-29, waarin verteld wordt dat Mozes probeert God te overreden op zijn beslissing terug te komen.

19. Voor de nadere, ook de numerieke, bijzonderheden betreffende deze verbluffend geraffineerde structuur, zie mijn Deuteronomium, deel IA, blz. 50v.

Deze aan de vorige sterk verwante perikoop, met haar **99** woorden, nemen we als laatste voorbeeld:²⁰

Vs. 23	Mozes vertelt over zijn smeekbede tot JHWH	6	} 40
Vs. 24	Mozes herinnert JHWH aan diens grote daden	21	
Vs. 25	Mozes smeekt JHWH om toegang	13	
Vs. 26	Mozes vertelt over JHWHs weigering	19	
Vs. 27	Mozes moet de berg bestijgen	17	} 40
Vs. 28	Mozes moet Jozua in zijn ambt installeren	18	
Vs. 29	Mozes vertelt het verhaal verder	5	

Het begin- en slotvers, met hun **11** woorden, vormen een *inclusio*. Dat het getal **11** hier zo prominent voorkomt, verbaast ons niet. Het is immers, zoals we in hoofdstuk 3 gezien hebben, het getal der *vervulling*. De weigering van God Mozes in het land toe te laten staat hier centraal. Het **19** woorden tellende **vers 26** heeft exact **40** woorden ervoor en **40** erna, waarmee symbolisch verwezen wordt naar Israëls verblijf van **40** jaar in de woestijn.

Vermeldenswaard is verder dat het smeekgebed van Mozes **34** (2x**17**) woorden telt en het antwoord van JHWH **44**, samen dus **78** (3x**26**). Daarbij valt het op dat de hoofdzinnen uit **51** (3x**17**) woorden bestaan en dat de woorden, die het handelen van Mozes beschrijven, op exact **52** (2x**26**) komt te staan.

De opdracht van JHWH aan Mozes nooit meer over de zaak te spreken (vs. 26b) telt **9** woorden, terwijl het vervolg, het bevel aan Mozes de berg te bestijgen (vs. 27) uit **17** woorden bestaat, samen dus **26**. Hier hebben we weer een voorbeeld van de techniek van de aaneenkoppeling van de godsnaamgetallen, die we hierboven gesignaleerd hebben.

Van het menoramodel zouden nog tientallen fraaie voorbeelden gegeven kunnen worden, ook uit het Nieuwe Testament, onder meer het schitterend gecomponeerde **26** verzen tellende Hoge priesterlijk Gebed van Jezus in Johannes **17**.²¹

We moeten echter met de hierboven besproken gevallen volstaan, omdat ze ons voldoende inzicht geven in deze buitengewoon kunstige, veelal op speelse wijze toegepaste compositietechniek.

20. In de andere inhoudelijk verwante passage, waarin verwezen wordt naar JHWHs weigering Mozes in het land toe te laten, Deut. 4:20-24, worden 79 woorden gebruikt (**39** vóór en **40** na de versdeler). Vs. 22a met zijn **9** woorden staat in het mathematische centrum, met **35** woorden ervoor en **35** erna: 'Aangezien ik aanstonds in dit land ga sterven, zal ik de Jordaan niet oversteken...'. Zie mijn *Deuteronomium*, deel IA, blz. 32, 46 en 267vv., evenals de bijlage, blz. 31.

21. Zie mijn boven vaker genoemde bijdrage in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 41, blz. 15.

De kleine tektraktys en andere modellen

Van de *kleine tetraktys*, de compositieformule $55 = 23+32$, geef ik twee voorbeelden om te laten zien hoe speels de bijbelse auteurs met dit model omgingen.

Het eerste is de schitterende 'Lofprijzing om het goede land' in **Deut. 8:7-10**.

7. Aangezien JHWH, uw God, u in een **goed land**¹ brengt -
een **land**² van *waterrijke-beken*¹, *bronnen*² en
*veel-grondwater*³ dat in dal en berg ontspringt;
8. een **land**³ van *tarwe*¹, *gerst*², *wijnstokken*³,
*Vijgebomen*⁴ en *granaatappelen*⁵, een **land**⁴ van
*olierijke-olijfbomen*⁶ en *honing*⁷;
9. een **land**⁵ is het, waarin gij *niet-in-armoede-brood*⁴
zult eten, waarin gij *aan-niets-gebrek*⁵ zult hebben;
een **land**⁶ is het, waarvan *de-stenen-ijzer*⁶ zijn
en waarvan gij uit *de-bergen-koper*⁷ zult houwen -
10. eet dus en word verzadigd en prijs JHWH, uw God,
om het **goede land**⁷, dat Hij u geeft.

De woorden **goed land** in het 1ste en laatste vers geven de *inclusio* aan; het trefwoord **land** komt 7 keer voor; het land heeft 7 kenmerken (waarbij het '*niet in armoede brood eten*' in het centrum staat); het land brengt 7 soorten vruchten voort (met '*vijgebomen*' in het centrum).

Verder bestaat de tekst uit 14 zinsdelen (hier niet zichtbaar gemaakt), waarvan 10 zich bevinden in vss. 7-9 en 4 in vs. 10. De compositieformule van de *kleine tetraktys* treffen we aan in de verdeling van de woorden over het 'handelen van het land' enerzijds en het 'handelen van JHWH en Israël' ten aanzien van het land anderzijds: het land 23 woorden, JHWH-en-Israël 32, samen 55.

De compositieformule voor de 'hoofd-' en 'bijzinnen' bevat het godsnaamgetal 26: $55 = 29Hz + 26Bz$. Wie dit allemaal wil natellen en checken wordt verwezen naar de behandeling van deze passage in mijn commentaar op Deuteronomium.

Het tweede voorbeeld is de welbekende **Psalm 23**, een juweeltje van compositiekunst. In dit geval is het niet nodig de hele tekst weer te geven. Als we bij onze analyse het criterium 'derde persoon' en 'tweede persoon' toepassen, zien we dat het gedicht op de volgende wijze is gestructureerd:

In de eerste helft wordt over God in de 'derde persoon' gesproken, en wel met gebruikmaking van exact 26 woorden, tot en met de woorden '...ik vrees geen kwaad' (vers 4). Daarvandaan wordt God in de 'tweede persoon' direct aangesproken: 'want gij zijt-bij-mij', in het Hebreeuws *kî 'attâ 'immâdî*.

Deze 3 woordjes worden gevolgd door nogmaals 26 woorden, en staan dus in het mathematische midden van de tekst. Op deze wijze drukt de dichter(es) door de vorm van de tekst uit hoe hij/zij onder alle omstandigheden als het ware door God

wordt 'omringd'. God JHWH is immers door middel van zijn Naam, gerepresenteerd door het getal **26**, aanwezig!²²

De compositieformule van de *kleine tetraktys* komt twee keer in dit gedicht voor:

1) de twee *versdelen*, vóór en na de versdeler ('*atnach*): **32a + 23b** woorden

3) de *handelende subjecten*: JHWH **23** en de dichter **32** woorden.

Er zijn vele voorbeelden te noemen waarbij het mathematische midden van de tekst omringd wordt door een significant aantal woorden die fundamenteel bepaald wordt door belangrijke symboolgetallen. Ter illustratie heb ik **Psalm 82** en **92** gekozen.²³

In **Psalm 82** is de *kebôd-JHWH* formule (**58 = 26+32**) duidelijk aanwezig in de structurering van de inhoud in de '*hemelse scène*', waarbij JHWH in de 'godenvergadering' staat en de 'goden' aanklaagt en uitdaagt (vss. 1-4), en de '*aardse scène*', waarbij de dichter de balans opmaakt (vss. 5-8). Deze compositieformule is zichtbaar mede op basis van de overgang van de *tweede persoon* aanspreekvorm in vss 2-4, waar JHWH de 'goden' toespreekt, naar de *derde persoon* meervoud in vs. 5, waar de dichter over de 'goden' spreekt:

Vss. 1-4	Hemelse scène: God daagt de goden uit	26
Vss. 5a-b	Aardse scène: de goden zijn nergens!	6
Vss. 5c-8	Aardse scène: de implicaties voor de aarde	+ 26 = 32

De **6** woorden '*Zij weten niets en begrijpen niets, in duisternis dolen ze rond*' (vs. 5a) beschrijven de hopeloze en hulpeloze toestand waarin JHWH de 'goden' door zijn uitdaging heeft gebracht. Ze zijn nergens! Volgens de structuur van de tekst hangen ze ergens in het niet tussen de '*hemelse scène*' en de '*aardse scène*'.

In vs. 5b spreekt de dichter over de situatie op aarde: er is chaos. Op basis van wat hij gezien heeft, trekt hij de conclusie dat de 'goden' geen echte goden zijn, en roept ten slotte God JHWH op om de aarde te richten.

Kijken we nu naar de woorden die respectievelijk door de dichter en God worden gesproken, wordt dezelfde compositieformule zichtbaar:

1. v. 1	De dichter introduceert God: Hij staat er als Rechter	7
2. v. 2	God verwijt de goden hun gedrag	7
3. vss. 3-4	God daagt de goden uit	12
4. v. 5	De dichter trekt zijn conclusie	10
5. v. 6	God heroverweegt hun vermeende status	7
6. v. 7	God kondigt zijn oordeel aan	6
7. v. 8	De dichter: " Sta op, God, en richt de aarde! "	9
vss. 1-8	Totaal aantal woorden	32 + 26 = 58

De handeling van '**staan**' en '**richten**' in het eerste en laatste vers functioneert als

22. Geheel onafhankelijk van mij en Dr. R. Oost, die mijn aandacht op Psalm 23 heeft gevestigd, heeft Jacob Bazak gewezen op het midden van Psalm 23, 34, 81 en 92. Zie Jacob Bazak, 'Numerical Devices in Biblical Poetry', in *Vetus Testamentum* 38 (1988), pp. 333-337.

23. Voor bijzonderheden zie mijn analyse van de psalmen: www.labuschagne.nl/psalms.htm

een *inclusio*. Er zijn *zeven* handelingen waarbij de conclusie die de dichter trekt (vers 5) in het centrum staat van die menorastructuur.

Psalm 92 heeft als opschrift meegekregen: 'een lied voor de sabbatdag'. Het heeft de structuur van het balansmodel, waarbij de twee helften ieder een perfecte menora vertonen. Voor ons doel hier is het niet nodig dat ik de volledige analyse laat zien, maar globaal ziet het er als volgt uit:

vss. 2-8 **7** verzen samen **52** (2x**26**) woorden

vs. 9 het centrum **4** woorden

vss. 10-16 **7** verzen samen **52** (2x**26**) woorden.

Het gedicht heeft als mathematisch centrum het opvallend korte, slechts **4** woorden tellend regeltje in vs. 9, 'Maar-gij, JHWH, bent-voor-eeuwig in-den-hoge !'. De tekst is bovendien zo geconstrueerd dat de godsnaam JHWH er **7** keer in voorkomt, en wel zo dat het de *vierde* keer in het mathematische midden verschijnt. Op deze wijze wordt het centrum van de tekst op twee manieren in focus gebracht.

Bovenstaande gegevens, samen met de in de vorige hoofdstukken geboden informatie, acht ik voldoende om de lezer een indruk te geven van hoezeer, en op welke wijze, de bijbelse geschriften getalscomposities zijn. Daarbij stel ik me voor dat de lezer, evenals ik dat ben, diep onder de indruk is gekomen van de literaire schoonheid van de Bijbel, en van de knappe vakmanschap van degenen die hem vervaardigd hebben. Ons rest nu alleen nog de taak om de vraag naar de relevantie en het nut van dit alles onder ogen te zien. Wat hebben we er nu eigenlijk aan?